

1920-30-lukujen korkopolitiikka ja säästöpankit

ANTTI KUUSTERÄ

Vapaan korkokilpailun vaikeat vuodet

1920-30-luvut muodostavat tapahtumarikkaan vaiheen Suomen korkopolitiikan historiassa. Jakson alussa vuonna 1920 siirryttiin ensimmäisen kerran vapaaseen korkokilpailuun, kun vuodelta 1734 peräisin ollut kauppakaaren säädös kuuden prosentin maksimikorosta yhdeksää kuukautta pidemmissä lainoissa kumottiin. Seurauksena oli korkotason nopea nousu, mikä synnytti nopeasti poliittisia paineita uutta järjestelmää kohtaan. Useat eturyhmät vaativat paluuta

säädelyjen korkojen aikaan. Pankit halusivat kuitenkin pitää aloitteen omissa käsissään ja lakiin pohjautuvan säätelyn välttämiseksi pankkien keskusjärjestöt solmivat keskinäisen korkokartellin vuonna 1931. Suomalainen yhteiskunta kesti vapaan korkokilpailun aikaa siten ainoastaan kymmenkunta vuotta.

Korkopolitiikan muotoutumisessa säästöpankeilla oli varsin merkittävä asema. Tätä korosti säästöpankkien suhteellisen aseman vahvistuminen talletusmarkkinoilla, kuten oheinen asetelma osoittaa.

	1919	1925	1930	1935	1938
	%	%	%	%	%
Säästöpankit	21	25	32	38	39
Liikepankit	78	67	59	51	48
Postisäästöpankki	1	2	2	3	2
Osuuskassat	0	3	4	5	7
Muut	0	3	3	3	4

Lähde: *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto. 1983*

Vielä selvemmin osuuksien vahvistuminen tulee esiin varsinaisissa talletuksissa eli sillä alueella, millä säästöpankit täysimääräisesti kilpailivat. Talletuskantaan ei ole tällöin laskettu mukaan shekkitilejä. Säästöpankit ylittivät liikepankkien yhteenlasketun osuuden ensimmäisen kerran

vuonna 1936. Säästöpankit olivat nousseet yksityisasiakkaiden merkittävimmiksi talletuspankeiksi. Perustellusti voidaan puhua säästöpankkien "kultaisista vuosista".

Säästöpankkien menestys selittyi sillä, että tallettajien luottamus pankkijärjestelmää kohtaan

oli romahtanut I-maailmansodan vuosien rahan arvon romahduksen myötä. Niinpä koko pankkisektorin talletusten reaalin arvo saavutti vuoden 1913 tason vasta vuonna 1929. Tallettajien epäluottamus kohdistui nimenomaan liikepankkeihin, sillä monet pienet luonteeltaan spekulatiiviset liikepankit olivat näinä vuosina ajautuneet vaikeuksiin. Muutamissa pankeissa myös tallettajat olivat kärsineet menetyksiä (Autio-Ikonen-Elonen 1991).

Säästöpankit olivat olleet sivussa tällaisista operaatioista, joten asiakkaiden luottamus säästöpankkeja kohtaan ei ollut kärsinyt vastaavalla tavalla. Lisäksi vasta 1920-luvun kuluessa suomalainen yhteiskunta siirtyi lopullisesti rahatalouteen ja rahapalkkaan ja tämän muutoksen seurauksena uudet yhteiskuntaryhmät tulivat tallettajiksi. Säästöpankit onnistuivat muita pankkiryhmittymiä paremmin näiden uusien tallettajien rekrytoinnissa, mikä sitten näkyi markkinaosuuden suotuisana kehityksenä (Kuusterä 1993).

Lähtökohtana tässä artikkelissa ovat nimenomaan säästöpankit. Näin avartuu vallitseva tulkinta kyseisen jakson korkopolitiikasta, jossa lähtökohtana on pitkälti ollut Suomen Pankki ja sen kanssa tiiviissä yhteistyössä toimineet suurliikepankit. Vuonna 1931 aikaansaadun korkosopimuksen isäksi on tällöin nimetty joko Suomen Pankin pääjohtaja Risto Ryti tai KOP:in pääjohtaja J.K. Paasikivi (Rossi 1951, Autio 1992, Blomstedt 1989).

Lisäksi tässä artikkelissa pyritään hahmottamaan korkokysymyksiin liittyneiden poliittisten ja taloudellisten tekijöiden välisiä suhteita, joita ilman tapahtunutta kehitystä ei voi kunnolla selittää. Poliittisten tekijöiden myötä kuvaan mukaan tulee eturyhmien taistelu talouspoliittisesta linjasta yleensä. Hallitseva asema oli uusklassiseen traditioon nojautuvalla talouspolitiikalla. Keskeisenä elementtinä oli kiinteä valuuttakurssikurssipolitiikka ja tuotannontekijöiden automaattinen sopeutuminen, jolloin korkokanta muodosti tärkeän sopeutumismekanismiin.

Vastustajat puolestaan korostivat säädellyn

halvan koron siunauksellisuutta. Myöskään palkkojen alentamista ei pidetty välttämättömänä, vaan aktiivisella valuuttakurssipolitiikalla ja taloudellista aktiviteettia lisäämällä toivottiin saatavan talous nopeasti elpymään. Tällöin inflaatiota ei pidetty ylitsekäymättömänä ongelmana. Päin vastoin pidettiin toivottavana lama-vuosien aikana toteutuneen deflatorisen kehityksen korjaamista lievällä inflaatiolla (Pekkarinen-Vartiainen 1993). Inflaation ryöstäytymistä valloilleen finanssipiirin edustajat pitivät puolestaan vaarallisena uhkana omalle toiminnalleen.

Säädösten purku nostaa korkoja

1920-luvun alussa ulkoisten olojen vakiinnuttua investointitoiminta ja sen myötä lainojen kysyntä kääntyi nousuun puoli vuosikymmentä kestäneen taantumien jälkeen. Rahoituslaitoksilla oli suuria vaikeuksia kasvaneen kysynnän tyydyttämisessä, sillä talletusten kasvu oli ollut hidasta tallettajien kokeman yleisen epävarmuuden takia. Lainojen ylikysynnän seurauksena antolainauskorot kääntyivät jyrkkään nousuun, mikä puolestaan heijastui lähes välittömästi talletuskorkojen nousuna.

Säästöpankkitoiminnan rasitteena olivat lainsäädännölliset esteet huolimatta uudesta luonteeltaan vapaamielisestä säästöpankkilaista. Vuoden 1918 lain mukaan säästöpankit saivat rajoitetun oikeuden myöntää vekselilainoja sekä harjoittaa shekkitiliiliikettä. Korkotason nousun myötä todelliseksi ongelmaksi oli noussut vanha määräys kuuden prosentin maksimikorosta yli 9 kuukauden lainoissa. Rajoitus merkitsi käytännössä sitä, ettei säästöpankeilla ollut mahdollisuuksia vastata korkokilpailuun talletusmarkkinoilla. Muutamissa säästöpankeissa lähdettiin mukaan kilpailuun, mutta vääjäämättömänä seurauksena oli ajautuminen korkoloukkuun.

Ainoa keino tilanteen ratkaisemiseksi olisi ollut antolainauksen muuttaminen lyhytaikaisiksi lainoiksi, mutta lyhyellä tähtäimellä tällaista muutosta ei ollut mahdollista toteuttaa. Lisäksi lyhytaikaisia sitoumuksia sai säästöpankeilla olla

korkeintaan neljäsnes talletuksista, joten säästöpankeilla ei ollut edes teoriassa mahdollisuuksia samanlaisen korkojen maksuun kuin liikepankeilla, joiden lähes kaikki antolainaus oli muodollisesti lyhytaikaista.

Koron äkilliset muutokset olivat säästöpankeille muutenkin vaikeasti hallittavia asioita, sillä säästöpankkien säännöissä talletuskoroista päättäminen kuului ainoastaan pari kertaa vuodessa kokoontuville isännille. Lisäksi pankkien sääntöjen mukaan isäntien tekemä korkopäätös astui voimaan vasta seuraavan vuosipuoliskon aikana. Käytännössä korotettua korkoa voitiin saada vasta vuoden kuluessa siitä, kun asia ensimmäisen kerran oli otettu esiin pankin hallituksessa (Kuusterä 1995).

Säästöpankeissa ongelmat havaittiin välittömästi ja ensimmäiseksi pyrittiin muuttamaan säästöpankkien säännöt joustavammiksi. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, sillä yleinen korkotaso nousi niin jyrkästi, että jo syksyllä 1919 nähtiin ainoaksi mahdollisuudeksi maksimikorkorajan poistaminen. Ensimmäisen kerran asia oli esillä Säästöpankkiliiton valtuuskunnassa 8-9.11.1919. Kokouksessa mukana ollut säästöpankkitarhasta ja *Angervo* korosti sitä, miten tärkeätä on saada säästöpankkien antolainauskorot korkeammalle tasolle. Tilanteen vakavuutta ei tässä vaiheessa kuitenkaan täysin ymmärretty, sillä valtuuskunta kehotti ainoastaan laatimaan aihetta käsitteleviä kirjoituksia lehtiin ja sitä kautta muokkaamaan asenteita suotuisiksi rajoitusten kumoamiseksi.

Säästöpankkien taloudellisen tilan nopea heikkeneminen pakotti valtuuskunnan nopeasti konkreettisiin toimiin uudistuksen eteenpäin viemiseksi. Tätä kiirehti suurimpien maaseudun säästöpankkien edustajien kokoontuminen pääkaupunkiin asiaa pohtimaan. Samalla näistä edustajista koottu lähetystö vieraili sekä valtiovarainministerin että oikeusministerin luona nopeuttaakseen asian etenemistä. Maaseudun suurimpien säästöpankkien hallintoelimissä oli monia tunnettuja maaseudun valtiopäivämiehiä, joten edustavan joukon saaminen kokoon oli vaivatonta. Valtuuskunnan virallinen kaikkien säästö-

pankkien nimissä tehty esitys jätettiin valtioneuvostolle 15.12. 1919 (Kuusterä 1995).

Asia eteni hallintokoneistossa hallituksen vaihdoksen aiheuttaman viiveen jälkeen ripeästi ja säästöpankkien kannalta suotuisa päätös saatiin aikaan 15.5. 1920. Nyt säästöpankit pystyivät tasaveroiseen korkokilpailuun muiden pankkien kanssa.

Seuranneet vuodet olivat Suomen pankkitoinnin historiassa ennenkuulumattomia, sillä ensimmäisen kerran markkinoilla vallitsi täysin vapaa korkokilpailu. Luottojen ylikysyntätilanteessa se merkitsi korkotason nopeaa nousua.

Säästöpankkien sadan toimintavuoden aikana viiden prosentin taso oli ollut käytännössä talletuskorkojen katto, jonka yli korot eivät saaneet nousta. Nyt tilanne oli aivan toinen, sillä koko 1920-luvun alkupuoliskon talletuskorot nousivat tasaisesti. Huippu saavutettiin vuonna 1925, jolloin säästöpankkien maksama keskimarkkino oli lähes 7,7 prosenttia. Kultakantaan siirtyminen lisäsi uskoa markan vakavuuteen, jonka seurauksena korkotaso laski - tosin vain lievästi - ja kääntyi nopeasti uuteen nousuun. Vasta talouden kääntyminen laskuun vuonna 1929 pysäytti korkojen nousun.

Seuraavan vuosikymmenen ajan kehitys oli aivan toinen ja taustalla vaikutti vuonna 1931 solmittu korkosopimus. Vuodesta 1933 suhdanteet kääntyivät selvään nousuun ja pankkien likviditeetti kasvoi tuntuvasti. Seurauksena oli korkojen putoaminen entistä alhaisemmalle tasolle. Vuonna 1938 säästöpankkien talletuskorot olivat peräti 50 prosenttia vuoden 1925 tasoa alhaisempia.

Säästöpankkien antolainauskorot olivat jakson parina ensimmäisenä vuotena ainoastaan prosenttiyksikön talletuskorkoja korkeammalla tasolla. Tässä näkyi säästöpankkien kahlittu asema. Säästöpankkien talous ei olisi kuitenkaan tällaista tilannetta pitkään kestänyt ja korkorajoitusten purkamisen jälkeen marginaali nousi nopeasti 2-3 prosenttiyksikön vaiheille. 1930-luvun jälkipuoliskolla luottojen tarjonta ylitti kysynnän, jolloin marginaali kääntyi uudelleen

laskuun vakiintuen noin puolentoista prosenttiyksikön tasolle (Kuusterä 1995).

Yksittäisissä säästöpankeissa heilahtelut kaikkien säästöpankkien keskikorkoon verrattuna saattoivat olla merkittäviä. Systemaattisena erona oli maaseudun säästöpankkien korkeampi korkotaso kaupunkisäästöpankkeihin verrattuna. Maaseudulla rahan tarjonnan ja kysynnän välinen epätasapaino oli suurempi kuin kaupungeissa, joten maaseudun säästöpankit pystyivät perimään korkeampia lainakorkoja ja siten myös maksamaan korkeampia talletuskorkoja.

1920-luvun alkuun asti talletusmarkkinat oli jaettu käytännössä liikepankkien ja säästöpankkien kesken. Tässä kilpailussa säästöpankkien valttina oli jatkuvasti ollut hieman korkeampi korkotaso. 1920-luvulla tilanne kiristyi uusien liikepankkien markkinoille tulon myötä. Säästöpankkien korot olivat edelleen 0.5-1.3 prosenttiyksikköä korkeampia kuin suurimpien liikepankkien korot. Sen sijaan keskikokoisissa ja pienissä liikepankeissa sovellettiin jokseenkin samoja korkoja säästöpankkien kanssa. Uusina tulokkaina talletusmarkkinoille olivat tulleet osuuskassat sekä osuuskauppojen säästökassat ja nämä uudet tulokkaat pyrkivät saamaan markkinoita tarjoamalla hieman korkeampia korkoja kuin säästöpankit (Colliander 1933).

Korkosopimus - kaikkien etu

Koroista käydyissä varsin vilkkaissa keskusteluissa liikepankkien edustajat suorasanaisesti syyttelivät paikallispankkeja koko korkokilpailun aloittamisesta. Suurimman paikallispankkiryhmän edustajana säästöpankit olivat tässä syytellyssä tulilinjalla. Syytökset olivat kuitenkin harhaisia, sillä ennen korkorajoituksen kumoamista säästöpankeilla ei ollut mahdollisuuksia todelliseen korkokilpailuun. Korkokilpailun käynnistyminen johtui lähinnä uusien luonteeltaan spekulatiivisten liikepankkien tulosta markkinoille I-maailmansodan sekasortoisten vuosien aikana.

Säästöpankkien johtavat luottamusmiehet

puolestaan tunnustivat viimeistään 1920-luvun puolivälissä liiallisen korkokilpailun haitalliset seuraukset koko kansantaloudelle ja olivat valmiita yhteisiin neuvotteluihin korkojen alentamiseksi. Tilanne oli kuitenkin hyvin arkaluonteinen, sillä säästöpankki-ideologiassa korostettiin erityisesti säästäjän asemaa. Tämän vuoksi säästöpankkien edustajat eivät voineet julkisuudessa vaatia korkotason alentamista.

Vaatimukset korkealle kivunneiden korkojen alentamiseksi kiihtyivät 1920-luvun puolivälissä. Samoihin aikoihin myös pankkijärjestelmän sisällä alkoivat vahvistua näkemykset siitä, että pankkien omakin etu vaatii liiallisen korkokilpailun hillitsemistä. Aluksi liikepankit pyrkivät pääsemään keskenään yksimielisyyteen korkosodan rajoittamisesta ja fooruminaan näillä oli liikepankkien etujärjestö, Pankkiyhdistys. Tulokset olivat kuitenkin heikot ja suurimpana syynä oli uusien, pienten liikepankkien haluttomuus mukautua suurpankkien päätöksiin. Olihan nyt markkinoilla yli 20 liikepankkia, kun ennen sotavuosia niiden määrä oli jäänyt 13 pankkiin (Åhman 1943).

Säästöpankkien ongelmana näinä 1920-luvun puolivälin vuosina olivat korkotason nousun aiheuttamat tappiot kiinteäkorkoisista obligaatiosijoituksista. Ensimmäisen maailmansodan vuosina lainakysyntä oli ollut hyvin vähäistä ja säästöpankeissa oli vallinnut poikkeuksellisen likvidi tilanne. Ainoaksi sijoituskohteeksi oli jäänyt varojen sijoittaminen obligatioihin. Muutamissa säästöpankeissa obligatioiden osuus saattoi korkeimmillaan nousta jopa 50 prosenttiin lainakannasta. Silloisen käytännön mukaisesti obligatioiden kuoletusaika saattoi nousta 20-30 vuoteen ja kiinteä korko vaihteli 3-4 prosentin tuntumassa.

Markkinakorkojen nousu kaksinkertaiseksi merkitsi sitä, että näiden obligatioiden pörssinoteeraukset putosivat 60-70 prosenttiin hankinta-arvosta. Uuden vuonna 1924 voimaan astuneen kirjanpitolain mukaan obligatiot oli arvostettava tilinpäätöksessä pörssikurssin mukaan, joten säästöpankkien uhkana väijyivät

obligaatioiden aiheuttamat massiiviset poistot. Vuosina 1924-25 tilanne oli niin paha, että lukuisia säästöpankkeja olisi jouduttu asettamaan suoritustilaan ellei valtiovarainministeriössä olisi myönnetty pitkäaikainen siirtymäaika uuden kirjauskäytännön käyttöönottoon. Esimerkiksi jaksolla 1924-1926 säästöpankit tekivät obligaatioista poistoja noin 20 milj. markan arvosta samalla, kun luottotappiot jäivät noin kahteen milj. markkaan (*Kuusterä 1995*).

Säästöpankkien näkökulmasta katsottuna kysymys korkotasosta ei siten rajoittunut pelkästään anto- ja ottolainaukseen, vaan yhtä suuri merkitys korkokannalla oli pankkien sijoitustoiminnalle yleensä. Suuren kiinteäkorkoisen obligaatiotakia talletuskorkojen nopea lasku oli suorastaan elinehto säästöpankeille.

1920-luvun puolivälissä korkotaso saavutti huippunsa. Edellä mainittujen pankkien sisäisten, lähinnä talouteen vaikuttaneiden, tekijöiden ohella myös ulkopuoliset paineet korkojen alentamiseksi kiihtyivät. Pankkijärjestelmän kannalta uhkaavimmiksi koettiin vaatimukset antolainauskorkojen säätämisestä lakiteitse, mitä useammaltakin taholta oli vaadittu ja mistä oli tehty myös eduskunta-aloitteita (*Kalela 1987*).

Rahalaitosten etujärjestöistä ensimmäisen aloitteen teki Pankkiyhdistys vuonna 1925, kun se päätti liikepankkien yleisestä korkojen alentamisesta. Samalla se toivoi paikallispankkien lähtevän mukaan alennukseen. Tosin kyseessä oli vain hurskas toive, sillä liikepankkeja edustavalla yhdistyksellä ei ollut juridisia vaikutusmahdollisuuksia sen paremmin säästöpankkeihin kuin osuuskassoihinkaan nähden. Täysin turha tämä vetoisuus ei kuitenkaan ollut. Joulukuussa 1925 paikallispankkien keskusjärjestöt lähettivät jäsenilleen kehoituksen harkita korkojen alentamista.

Seuraavana vuonna 1926 paikallispankkien keskusjärjestöt neuvottelivat Suomen Pankin pyynnöstä *Hannes Gebhardin* (Osuuskassojen Keskuslainarahasto Oy) johdolla korkotason alentamisesta. Tässäkään neuvottelussa ei päästy yksimielisyyteen, vaan tuloksena oli pelkän

yleisluonteisen suosituksen lähettäminen jäsenille korkojen alentamiseksi. Nyt tilanne jähmettyi useaksi vuodeksi paikalleen ja muun muassa liikepankkien vuonna 1925 solmima keskinäinen korkosopimus raukesi vuonna 1928.

Korkoneuvotteluihin säästöpankkien edustajana osallistunut *K.J. Kalliala* (Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki Oy) piti asianosaisten suurta lukumäärää suurimpana esteenä pyrittäessä yhteiseen sopimukseen korkojen alentamisesta. Esimerkiksi vuonna 1929 sopimus olisi edellyttänyt yksimielisyyttä 19 liikepankilta, 470 säästöpankilta, 1 353 osuuskassalta sekä 212 osuuskauppojen säästökassalta. Näissä organisaatioissa puolestaan päätösvaltaa käytti varovaisenkin arvion mukaan likimäärin 11 000 henkilöä (*Kalliala*).

Kallialalla oli jo entuudestaan kokemuksia siitä, miten vaikeata oli saada juridisesti täysin itsenäiset säästöpankit sitoutumaan yhteisesti sovittuihin päätöksiin. Vähintään yhtä vaikeata päätösten aikaansaaminen olisi kilpailevissa ryhmittymissä. Etenkin vasta markkinoille tullessa pankeissa, joiden oli korkeilla koroilla houkuttava tallettajia muista pankeista.

Maan talouden ajautuminen lamaan vuodesta 1929 lähtien lisäsi entisestään paineita korkojen alentamiseen. Asia oli noussut polttavaksi poliittiseksi kiistakysymykseksi ja maahan oli syntynyt useampia kansanliikkeen luonteisia "pulaliikkeitä", jotka aktiivisesti ja osin ulkoparlamentaarisin keinoin painostivat hallitusta lainsäädännöllisiin toimiin karkokysymyksessä. "Pulaliikkeiden" kannattajat koostuivat lähinnä velkaantuneista maanviljelijöistä ja merkittäviä keskittyimiä oli Satakunnassa Loimaan ympäristössä, Karjalan kannaksella sekä Pohjanmaalla Nivalan ja Muhoksen ympäristöissä (*Kuusterä 1979*).

Painostus ei rajoittunut pelkästään "pulaliikkeisiin", vaan myös merkittävät taloudelliset etujärjestöt, kuten Suomen Teollisuusliitto, Tukkukauppiain Liitto ja Maataloustuottajain Keskusliitto, vaativat pikaisia toimia korkokysymyksen ratkaisemiseksi. Mainitut järjestöt lähettivät Pankkiyhdistykselle tiukkasanaisen

kirjelmän, missä vaadittiin korkotason alentamista. Aktiivisen painostustoiminnan alaisena pankkiryhmittymien edustajat tajusivat hyvin, että asia on tavalla tai toisella ratkaistava ellei haluttu sen ratkaisua lakiteitse. Lisäksi heidän omien etujensa mukaista oli korkotason alentaminen (*Kalliala 1950*).

Myös säästöpankkimiesten piirissä tunnettiin huolta pulaliikehännän heijastusvaikutuksista, minkä osoittaa vuoden 1931 yleisen säästöpankkikokouksen yhteydessä annettu julkilausuma:

"Suomen Säästöpankkiliiton yleiskokous, edustaen maan kaikkia seutuja ja välillisesti n. 760 000 tallettajaa, lausuu käsityksensä:

1) että viimeiset vuodet ovat liiankin kova-kouraisesti todistaneet oikeaksi sen säästöpankkitoiminnan perusajatuksen, että yksityisten ja maan taloudellinen edistyminen on rakennettava ensi kädessä omaan apuun ja omiin säästöpäomiin ja että velkavarvoja on vain vähässä määrin ja suurimmalla varovaisuudella käytettävä;

2) että säästöpankit ovat valmiit myötävai-kuttamaan pulan lieventämiseksi kaikilla niiden käytettävissä olevilla keinoilla, ja niin pitkälle kuin on mahdollista panematta vaaranalaiseksi säästöpankkien vakavaraisuutta;

3) että kaikki luottolaitostoiminta perustuu toisaalta tallettajain vapaaehtoiseen luottamukseen rahalaitoksia kohtaan sekä toisaalta siihen periaatteeseen, että kaikissa talouselämän vaihteluissa jokaisen on vastattava taloudestaan ja sitoumuksistaan, minkä takia pulassa olevain omankin edun vuoksi on tarkoin kartettava kaikkea, mikä on omansa näitä maan luottorakenteen perusteita horjuttamaan; sekä

4) että on luotettava siihen, että maan hallitus ryhtyy pulan lieventämiseksi kaikkiin niihin keinoihin, jotka ovat käytännöllisten mahdollisuuksien rajoissa ja että sen vuoksi ei tule antaa kannatusta kaikenlaisille edesvastuuttomilta tahoilta tuleville ehdotuksille, joiden toteuttamisesta useimmissa kohdissa olisi maalle enempi vahinkoa kuin hyötyä."

Säästöpankkiliitossa kannatettiin nyt avoi-

mesti yleistä sopimusta korkojen alentamisesta. Tällaiseen kantaan oli päädytty vuoden 1929 tienoilla. Ensimmäisen kerran se oli tullut esiin Säästöpankkiliiton valtuuskunnan lausunnossa Taloudelliselle neuvottelukunnalle keinoista pulan lieventämiseksi (*Taloudellinen asema 1929*).

Lausunnossa myönnettiin korkotason korkeus talouden kehityksen yhdeksi pahimmista esteistä. Syynä korkeaan korkotasoon puolestaan mainittiin rahalaitosten liian kiihkeä kilpailu talletuksista. Yhtenä seurauksena oli pankkien kannattavuuden painuminen huolestuttavan alhaiselle tasolle, joten myös tallettajien etujen mukaista olisi kohtuuttoman korkeiden talletuskorkojen alentaminen.

Valtuuskunnassa aktiivisesti toimineet säästöpankkimiehet *J. Laherma* (Helsingin Työväen Säästöpankki) ja *K. J. Kalliala* keskustelivat epävirallisesti syksyllä 1930 useita kertoja Suomen Pankin pääjohtajan Risto Rytin kanssa korkokysymyksestä. Tällöin Kalliala jo esitti Rytille ensimmäisen luonnoksen korkosopimukseksi (*Palojärvi 1933*). Laherma ja Kalliala korostivat samalla sitä, etteivät säästöpankit voi olla julkisesti aloitteentekijöinä, vaan neuvottelut on parasta käynnistää keskuspankin kehotuksesta. Ryti suhtautui myönteisesti ehdotukseen ja alkuvuodesta 1931 hän kutsui rahalaitosten edustajat yhteiseen kokoukseen.

Sopimus hahmottuu

Säästöpankkien edustajina neuvotteluihin osallistuivat Laherma ja Kalliala sekä kunnallisneuvos *Juho Laitinen* Hankasalmeilta. Kalliala edusti neuvotteluissa SKOP:in toimitusjohtaja Palojärveä. Viimeksimainittu arvioi neuvottelut toivottomiksi ja lähetti paikalle nuoremman virkaveljen-sä.

Kallialalla tuli olemaan merkittävä rooli näissä ratkaisevissa neuvotteluissa. Hänen laatimansa luonnos korkosopimukseksi otettiin neuvottelujen pohjaksi. Tässä helpotti ilmeisesti se, että Kalliala oli ennen SKOP:iin tuloaan toiminut

Suomen Pankin tilastotoimiston esimiehenä. Näin hän oli tutustunut Risto Rytin sekä onnistunut voittamaan pääjohtajan luottamuksen, mikä korosti Kallialan asemaa neuvotteluissa (Pankkiviesti 1973). Luonnollisesti neuvotteluissa oli suuri painoarvo myös suurten liikepankkien edustajilla, kuten J.K. Paasikivellä (KOP) ja *Alexander Freyllä* (PYP) (*Blomstedt 1989*). Myöskään Suomen Pankin pääjohtajan Rytin merkitystä ei ole syytä aliarvioida.

Neuvottelujen onnistuminen edellytti kaikkien ryhmittymien mukaantuloa, joten suurimman ja organisatorisesti hajanaisimman paikallispankkiryhmän - säästöpankkien - asema oli ratkaiseva. Tilannetta vaikeutti se, että säästöpankkien keskusjärjestöllä - Suomen säästöpankkiliitolla - ei sääntöjensä puitteissa ollut juridista valtaa jäseniinsä nähden. Kaikkien 478 säästöpankin oli hyväksyttävä sopimus.

Sopimus edellytti kaikilta osapuolilta huomattavia myönnytyksiä, mikä hidasti sopimukseen pääsyä. Toisaalta ankara ulkoinen painostus vaikutti sopimuksen hyväksymisen puolesta. 24.3.1931 neuvottelijat pääsivät yksimielisyyteen korkosopimuksen sisällöstä.

Sopimuksen mukaan rahalaitokset jaettiin kolmeen ryhmään, joille kullekin määrättiin omat korot. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat liikepankit, Suomen Kiinteistöpankki Oy, Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja Osuuskassojen Keskuslainarahasto Oy. Toiseen ryhmään kuuluivat vähintään 30 miljoonan markan talletuskannan omaavat säästöpankit, osuuskassat tai osuuskauppojen säästökassat. Kolmanteen ryhmään kuuluivat alle 30 miljoonan markan talletuskannan omaavat paikallispankit (*Kalliala 1950*).

Ryhmittelyllä pyrittiin turvaamaan erityyppisten rahalaitosten toimintaedellytykset siten, että toiseen ryhmään kuuluvilla pankeilla oli oikeus maksaa 1/4 prosenttiyksikköä ja kolmanteen ryhmään kuuluvilla 1/2 prosenttiyksikköä korkeampia talletuskorkoja ensimmäisen ryhmään kuuluviin pankeihin verrattuna.

Sopimuksen mukaisesti säästöpankit jakautuivat kahteen ryhmään, mikä oli säästöpankeille

varsin vaikeasti nieltävä myönnytys. Merkitsihän se sitä, että samassa kaupungissa toimivat säästöpankit saattoivat joutua eriarvoiseen asemaan. Lisäksi säästöpankit olivat alunperin tavoitelleet suurempaa korkoeroa säästöpankkien ja suurten liikepankkien välille.

Liikepankeille oli selvä myönnytys lopettaa kokonaan yli kuuden kuukauden irtisanomisajan mittaiset talletukset. Pienet liikepankit puolestaan vastustivat ankarasti sitä, että heidät määrättiin automaattisesti ensimmäiseen ryhmään, jossa korot olivat alhaisimmat. Tällöin näiden kilpailukyky suuriin säästöpankkeihin verrattuna heikentyi merkittävästi. Osuuskassojen edustajat pitivät lähes ylivoimaisena ongelmana ehdotonta vaatimusta siitä, että sopimuksen on sidottava kaikkia järjestön osuuskassoja.

Sopimuksen valvonta kuului korkolautakunnalle, jonka puheenjohtajana oli Suomen Pankin pääjohtaja ja jäsenenä 9 pankkiryhmittymien edustajaa. Säästöpankkien edustajina lautakuntaan tulivat Kalliala ja Laitinen. Lautakunnalle annettiin vapaat kädet määrätä korkotaso ja sen asema oli hyvin vahva. Voidaan puhua jopa diktatorisista valtuuksista. Äärimmäisenä keinona sopimusta rikkovaa pankkia kohtaan oli lautakunnalla oikeus määrätä pankki muiden pankkien saartoon, jolloin rikkovan pankin toimintamahdollisuudet olisivat käytännössä lakanneet. Näin sopimuksen pitävyyttä oli etukäteen varmistettu.

Lautakunnan ensimmäisenä tehtävänä oli määrätä sopimuksen voimaantulopäivä. Sekä Säästöpankkiliitolla että erityisesti Osuuskassojen Keskusliitolla oli vaikeuksia taivuttaa jäsenpankit sopimuksen taakse, mutta heinäkuun alussa 1931 lautakunta arvioi sopimukseen liittyneen riittävästi pankeja ja korkosopimus astui voimaan. Vaikka säästöpankeista ainoastaan seitsemän pientä säästöpankkia jättäytyi sopimuksen ulkopuolelle, oli päätös sopimuksen hyväksymisestä katkera pala usealle vanhalle säästöpankkimiehelle. Kallialan mukaan seuraavina vuosina useat säästöpankinjohtajat toistuvasti muistuttivat häntä siitä, miten sopimus oli "säästöpankkien itsemäärämis-oikeuden karkea loukkaus".

Sopimuksen ansiosta pienten pankkien - sekä liike- että paikallispankkien - maksamat huippukorot tulivat mahdollisiksi. Sopimusta laadittaessa uskottiin myös antolainauskorkojen vastaavan suuruiseen laskuun. Toive ei kuitenkaan aluksi toteutunut, sillä taloudellisissa vaikeuksissa olleet pankit halusivat pitää antolainauskorot ennallaan saadakseen korkomarginaalinsa kasvamaan. Tämä puolestaan johti siihen, että ulkoinen painostus pankkeja kohtaan jatkui vielä muutama vuoden ajan (*Säntti 1934*).

Sopimuksen syntyhetkellä maan talous oli laman pohjalla, mikä merkittävästi vaikutti sopimuksen pitävyyteen. Muun muassa pienten liikepankkien luku oli nopeasti supistumassa ja yksittäisten paikallispankkien ajautuessa vaikeuksiin keskusjärjestöjen sananvalta lisääntyi. Lisäksi lama oli kääntämässä korkotason muutenkin laskuun. Toisaalta vuosikymmenen puoliväliä seuranneen nousukaudenkin aikana sopimuksesta pidettiin tiukasti kiinni ja korkotaso laski edelleen rahalaitosten hyvän likviditeetin ansiosta. Vuonna 1938 Pankkiyhdistys kuitenkin irtisanoi sopimuksen, vaikka se ainakin säästöpankkien edustajien näkökulmasta oli toiminut tyydyttävästi (*Kalliala 1950*).

Korkosopimuksen syntyyn oli vaikuttanut merkittävästi pankkien pelko siitä, että "pulaliikkeen" painostuksesta valtiolta ryhtyy lakisääteisesti puuttumaan korkoihin. Vähintään yhtä suuri merkitys oli kuitenkin pankkien sisäisillä tekijöillä. Antolainauskorkojen alentaminen ja kilpailun rajoittaminen nähtiin nopeimmaksi keinoksi vakiinnuttaa pankkien talous. Strategisesti ratkaisevassa asemassa olleille säästöpankeille korkojen alentaminen näytti 1920-luvun puolella olleen jopa välttämätöntä.

Säästöpankkien strategista asemaa näissä neuvotteluissa korosti niiden taloudellinen riippumattomuus suhteessa Suomen Pankkiin. Säästöpankit olivat ryhmänä kaikkein vähiten velkaantuneet Suomen Pankkiin ja ne olivat muutenkin kärsineet muita ryhmittymiä vähemmän lamasta. Tällöin keskuspankin epävirallinen ote säästöpankkeihin oli vähäinen. Korkosopimukseen

päätyminen perustui siten pitkälti säästöpankkien omaan harkintaan eikä ulkoiseen painostukseen.

Huoli markan arvon vakaudesta

Pelko "pulaliikettä" kohtaan ei kuitenkaan loppunut tähän sopimukseen, vaan vuosikymmenen alkupuoliskolla pankkien etujärjestöt olivat huolissaan siitä, että maassa ryhdytään yleisesti harjoittamaan "pulamiesten" vaatimaa keveätä inflaatiopolitiikka. Erityisen syvää tämä huoli oli vuonna 1931, jolloin maalaisliiton eduskuntaryhmässä oli hyväksytty erityinen pulaohjelma. Sen yhtenä elementtinä oli antolainauskorkojen lakisääteinen alentaminen sekä siirtyminen keveään rahapolitiikkaan (*Kalela 1987*).

Loppusyksyllä 1931 tapahtunut irtaantuminen kultakannasta lisäsi huolta rahan arvon vakavuudesta ja vakaan markan puolesta työskennelleet voimat ryhtyivät organisoituaan toimintaan. Joukkopohjaa tälle organisaatiolle saatiin yhteiskunnan keskiluokasta, mikä oli kaikkein eniten kärsinyt maailmansodan aikaisesta rahan arvon romahduksesta.

Havainnollisesti tämän kehityksen on kuvannut nämä vuodet kokenut kansantaloustieteilijä *Paavo Korpisaari* (*Korpisaari 1926*).

"Voipa sanoa, että varsinainen keskiluokka, se on pienporvaristo, virkamiehistö ja sivistyneistö yleensä, kuuluu tähän ryhmään. Se on tosiasiallisesti menettänyt uuraan työnsä tulokset ja joutunut taloudelliseen asemaan, joka läheisesti vastaa ns. köyhälistön asemaa."

Keskiluokkaa edustanut Virkamiesyhdistysten keskusliitto valjastettiin toimiin inflaation vastaisen työn organisoimiseksi. Taloudelliseksi selkänajaksi se sai finanssisektorin etujärjestöjä, sillä mukaan tulivat Suomen säästöpankkiliitto, Pankkiyhdistys, Suomen vakuutusyhdistys sekä Suomen liikemiesyhdistys.

Organisaation nimeksi otettiin "Rahanarvon vakavuuden kehitystä seuraamaan asetettu työvaliokunta". Edunvalvontajärjestön puheenjohtajaksi tuli *Leo Harmaja* ja sihteeri *Jouni Säntti*. Maan tunnetuimpiin taloustieteilijöihin kuulunut

Harmaja oli tässä vaiheessa sosiaaliministeriön sosiaalisen tutkimustoimiston johtaja. Harmaja oli ollut aktiivisesti mukana vuonna 1917 organisoitussa Suomen virkamiesyhdistysten keskusliitossa. Sääntö oli puolestaan Pankkiyhdistyksen asiamies. Säästöpankkiliittoa valiokunnassa edustivat *K. Fr. Nyman* (Helsingin Säästöpankki) ja *Kalliala*. Toiminnan pyörittämistä varten edellä mainitut etujärjestöt olivat antaneet valiokunnan käyttöön 20 000 markan suuruisen määrärahan (*Kuusterä 1995*). Valiokunnan tehtävänä oli "pulaliikkeen" ja maalaisliiton toimenpiteiden seuraaminen ja niistä informointi taustayhteisöilleen. Lisäksi valiokunta organisoi rahan arvon vakavuutta korostavien esitelmien, haastattelujen sekä lehtikirjoitelmien laajan levittämisen.

Pelätty inflaatiokehitys ei kuitenkaan toteutunut. Lisäksi vuonna 1932 työnsä aloittanut *Kivimäen* hallitus nautti finanssiipiirin täyttä luottamusta, jolloin mainittua edunvalvontaorganisaatiota ei enää tarvittu ja se saatettiin lakkauttaa vuonna 1934 (*Kuusterä 1995*).

Ensimmäisen maailmansodan aikainen rahan arvon romahdus oli samalla romahduttanut sekä pankkien että eläkevakuutusyhtiöiden asiakkaiden luottamuksen näitä instituutioita kohtaan. 1920-luvun vuodet olivat osoittaneet sekä liikepankeille että vakuutusyhtiöille konkreettisesti, miten vaikeata tällaisen menetetyt luottamuksen takaisin saavuttaminen on. Edes huippukorkeat korot eivät tahtoneet riittää tallettajien houkuttelemiseksi. Uuteen romahdukseen ei enää ollut varaa.

Romahdusta pelkäsivät myös yhteiskunnan keskiluokan muodostaneet virkamiehet. Näiden tuoreessa muistissa oli markan arvon romahdusta seurannut virkamiesten suhteellisten ansioiden jyrkkä pudotus. Mainittu ammatillinen organisoituminen oli ollut nimenomaan yritys taloudellisen aseman parantamiseen. Lamavuosien deflaatiopolitiikka oli puolestaan hyödyttänyt merkittävästi kiinteäpalkkaisten virkamiesten taloudellista asemaa. Tällöin oli varsin luontevaa yhdistää tämän ammatillisen etujärjestön ja pankkien

etujärjestöjen voimat "Rahanarvon vakavuuden" nimissä.

Säästöpankkien erityistehtävänä oli säästäjien aseman turvaaminen. Tällöin osassa säästöpankkeja oli äänekkäästi kritisoitu korkosopimusta säästäjän aseman heikentäjänä. Mainittu vakaan markan puolesta toimiva organisaatio tarjosi silloin säästöpankeille mahdollisuuden näyttävästi osoittaa kenen joukossa säästöpankit seisovat. Ongelmatonta tämä ei kuitenkaan ollut, sillä lukumääräisesti suurin osa säästöpankeista oli maaseudun säästöpankkeja. Siksi onkin luontevaa, että "Rahanarvon vakavuuden kehitystä seuraamaan asetettuun työvaliokuntaan" tuli Kallialan ohella pääkaupungin suursäästöpankin johtaja Nyman.

Yhteiskuntaan oltiin selvästi mobilisoimassa kuluttajapiirejä edustavaa joukkoliikettä vastapainoksi tuottajia edustaneelle pulaliikkeelle. Suhdanteiden nopea paraneminen juuri näissä perustamisvaiheissa teki kuitenkin tämän organisaation tarpeettomaksi ja sen toiminta tyrehtyi. Ilmiönä se on kuitenkin mielenkiintoinen ja tarkemman tutkimuksen arvoinen.

Arkistolähteet

- Palojärvi, M. R. *Om räntheavtalet i Finland. Meddelanden från Nordens Centrala Sparbanksföreningars Delegation. Häft. 2 1933.* Sp-keskuksen arkisto.
- Yleisen säästöpankkikokouksen pöytäkirja 1931.* Sp-keskuksen arkisto.
- Suomen säästöpankkiliiton valtuuskunnan pöytäkirjat 1919; 1920; 1929; 1934.* Sp-keskuksen arkisto.

Kirjallisuus

- Autio, Jaakko (1992) Lama ja raha. Suomen luopuminen kultakannasta vuonna 1931. *Suomen Pankin keskustelualoitteita 30/92, 52-53.*

- Autio, Jaakko - Ikonen, Vappu, Elonen, Heikki U. (1991) Liikepankkien vaikeudet ja Suomen Pankin tukitoimet 1928-1934. *Suomen Pankin keskustelualoitteita* 25/91, 34-37.
- Blomstedt, Yrjö (1989) *Kansallis-Osake-Pankin historia I* 1889-1939, 525.
- Colliander, Stig (1933) Rahalaitosten keskimääräiset ottolainauskorot 1921-1932, *Säästöpankkilehti* 1933.
- Kalela, Jorma (1987) Pulapolitiikkaa. Valtiontalous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa lamavuosina 1929-1933, *Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Tutkimuksia* 13, 114-116, 119-138.
- Kalliala, K. J. (1950) *Korkosopimukset Suomessa*, teoksessa Juhlajulkaisu - R. v. Fieandt, toimituskunta Br. Suviranta - Hugo E. Pipping - Klaus Waris, 58-78.
- Kalliala, K. J. (1973) Suomen Pankin raha- ja valuuttapolitiikasta 1920-30-luvuilla, *Pankkiviesti* 1973.
- Korpisaari, Paavo (1926) Suomen markka 1914-1925. *Taloustieteellisiä tutkimuksia XXXIV*, Kansantaloudellinen yhdistys, 237.
- Kuusterä, Antti (1993) *Pankkikriisi ja 1930-luvun lama*, teoksessa Täyskäännös? Taloutemme valintojen edessä, toimittaneet Tuovi Allen - Visa Heinonen - Mika Pantzar, 85-94.
- Kuusterä, Antti, *Raha ja aate*. Säästöpankit suomalaisessa yhteiskunnassa (käsikirjoitus ilm. syksy 1995).
- Kuusterä, Paula (1979) Maatalouden 1930-luvun laman aikaisesta protestitoiminnasta Suomesa. *Lisensiaattityö, Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos*.
- Pekkarinen, Jukka - Vartiainen, Juhana (1993) *Suomen talouden pitkä linja. Suomen taloushistoria 3*. Historiallinen tilasto, toim. Kaarina Vattula (1983), 330-331.
- Säntti, Jonni (1934) Korkokannan kehitys meillä itsenäisyytemme aikana, *Kauppalehti* 90/1934 (eripainos).
- Taloudellinen asema. *Taloudelliselle neuvottelukunnanlle annetut lausunnot* (1929), 13-17.
- Åhman, Gunnar (1943) *Strukturförändringar i affärsbankernas rörelse, Ekonomiska Samfundets Tidskrift* 1943.